

**СТАНОВЛЕННЯ ЗМАГАНЬ У ПРОФЕСІЙНОМУ ФУТБОЛІ
(НА ПРИКЛАДІ СУПЕРКУБКУ, ЛІГИ КОНФЕРЕНЦІЙ UEFA
ТА КЛУБНОГО ЧЕМПІОНАТУ СВІТУ)**

Хіменес Х. Р.

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського
вул. Костюшка, 11, Львів, Україна
orcid.org/0000-0002-8677-6701
kh.khimenes@gmail.com*

Бріскін Ю. А.

*доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського
вул. Костюшка, 11, Львів, Україна
orcid.org/0000-0001-6375-9872
y.a.briskin@gmail.com*

Пітин М. П.

*доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського
вул. Костюшка, 11, Львів, Україна
orcid.org/0000-0002-3537-4745
pityn7@gmail.com*

Човган Р. Я.

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, Україна
orcid.org/0000-0003-4168-1773
rostislav.chovhan@pnu.edu.ua*

Еделєв О. С.

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Херсонський державний університет
вул. Шевченка, 14, Івано-Франківськ, Україна
orcid.org/0000-0002-7866-0282
edelevalexandr@gmail.com*

Ключові слова:
 професійний футбол,
 змагання, система,
 критерії, етапи, чинники,
 розвиток, моделі.

У практиці спорту за останнє століття розвинувся потужний напрям професійного спорту. На думку багатьох дослідників, однією з самостійних моделей професійного спорту є європейська модель. З'ясування й інтерпретація ключових чинників розвитку європейського професійного футболу дасть змогу визначити еволюцію моделі змагань у цьому виді спорту. Мета – охарактеризувати становлення змагань у професійному футболі (на прикладі Суперкубку, Ліги конференцій UEFA та клубного Чемпіонату світу). Методи: теоретичний аналіз та узагальнення, системний аналіз, історико-логічний, абстрагування, порівняння, формалізація, моделювання. Результати. Організації FIFA та UEFA опікуються змаганнями як національного, так і клубного рівнів. Зважаючи на специфіку розвитку окремих професійних видів спорту, увагу зосереджено на історичних і сучасних аспектах становлення та розвитку систем змагань клубних футбольних змагань як яскравого прояву професійного напрямку розвитку виду спорту, зокрема, у Європі. Аналізуючи історичні факти розвитку професійного футболу у Європі, слід відзначити, що до сьогодні в цій частині світу футбол – найбільш популярний вид спорту. Саме цей факт зумовлює постійні зміни форматів змагань, появу нових турнірів тощо для забезпечення ще більшого рівня видовищності та, як наслідок, зростання прибутків керівних організацій. Сучасна система змагань у європейському професійному футболі характеризується своєрідною пірамідою, внизу якої розташовані чемпіонати національних асоціацій-членів UEFA, наступним щаблем є загальноєвропейський турнір – Ліга конференцій UEFA. Крім того, з переважно комерційною метою проводиться розіграш Суперкубку між чемпіонами Ліги Європи та Ліги чемпіонів. Висновки. Європейські турніри на сьогодні також здебільшого уніфікували системи розіграшів. Існують окремі відмінності в кількості команд, кваліфікаційних раундів тощо, проте загальна структура збережена в усіх трьох ключових змаганнях.

THE FORMATION OF COMPETITIONS IN PROFESSIONAL FOOTBALL (ON THE EXAMPLE OF THE SUPER CUP, THE UEFA CONFERENCE LEAGUE AND THE CLUB WORLD CUP)

Khimenes K. R.

*PhD of Physical Education and Sport, Associate Professor
 Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture
 11 Kostyushka st., Lviv, Ukraine
 orcid.org/0000-0002-8677-6701
 kh.khimenes@gmail.com*

Briskin Yu. A.

*DSc of Physical Education and Sport, Professor
 Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture
 11 Kostyushka st., Lviv, Ukraine
 orcid.org/0000-0001-6375-9872
 y.a.briskin@gmail.com*

Pityn M. P.

*DSc of Physical Education and Sport, Professor
 Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture
 11 Kostyushka st., Lviv, Ukraine
 orcid.org/0000-0002-3537-4745
 pityn7@gmail.com*

Chovhan R. Ya.

*PhD of Physical Education and Sport, Associate Professor
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
57 Shevchenko st., Ivano-Frankivsk, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4168-1773
rostislav.chovhan@pnu.edu.ua*

Edeliev O. S.

*PhD of Physical Education and Sport, Associate Professor
Kherson State University
14 Shevchenko st., Ivano-Frankivsk, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7866-0282
edelevalexandr@gmail.com*

Key words: *professional football, competition, system, criteria, stages, factors, development, models.*

In the practice of sport over the last century, a powerful direction of professional sport has developed. According to many researchers, one of the independent models of professional sports is the European model. Elucidation and interpretation of the key factors in the development of European professional football will make it possible to determine the evolution of the competition models in this sport. Purpose: to characterize the formation of competitions in professional football (on example of the Super Cup, the UEFA Conference League and the Club World Cup). Methods: theoretical analysis and generalization, system analysis, historical-logical, abstraction, comparison, formalization, modeling. The results. Organizations FIFA and, accordingly, UEFA take care of competitions at both national and club levels. Taking into account the specifics of the development of separate professional sports, attention is focused on the historical and modern aspects of the formation and development of competition systems of club football competitions as a vivid manifestation of the professional direction of the sport development, in particular in Europe. An analysis of the historical facts of the development of professional football in Europe gives reason to note that to this day football is the most popular sport in this part of the world. It is this fact that causes constant changes in competition formats, the appearance of new tournaments, etc. to ensure an even greater level of spectacle and, as a result, an increase in the profits of leading organizations. The modern system of competitions in European professional football is characterized by a kind of pyramid, at the bottom of which are the championships of national UEFA member associations, the next step is the pan-European tournament – the UEFA Conference League. In addition, the Super Cup draw between the champions of the Europa League and the Champions League is held for a mainly commercial purpose. Conclusions. European tournaments today have also mostly unified draw systems. There are some differences in the number of teams, qualifying rounds, etc., but the general structure is maintained in all three key competitions.

Постановка проблеми та аналіз основних досліджень. У теорії спорту окремим потужним напрямом розглядається соціальна практика професійного спорту. На думку багатьох дослідників, однією із самостійних моделей професійного спорту є європейська модель [1]. Це визначається наявністю своєї певної специфіки та функціонуванням згідно з ustalеними правилами європейського суспільства [2, 3].

Водночас, звертаючись до популярності ігрових командних видів спорту і рівня розвитку їх

систем змагань у межах європейської моделі, слід відзначити найбільш показовий у цьому відношенні вид – футбол. Саме цей вид спорту є основною рушійною ланкою для розвитку професійного спорту на території Європи [1, 4]. Наголосимо, що футбол набув стрімкого розвитку в різних країнах Європи (Німеччині, Італії, Австрії тощо).

Організації FIFA та UEFA опікуються змаганнями як національного, так і клубного рівня. З огляду на специфіку розгляду питання свою увагу ми зосередимо на історичних і сучасних

аспектах становлення та розвитку систем змагань футбольних змагань як яскравого прояву професійного напрямку розвитку виду спорту, зокрема, у Європі [5, 6].

Відзначимо, що, аналізуючи систему змагань, за основу ми брали саме клубні змагання, які лежать в основі професійного напрямку розвитку футболу. Незважаючи на те що національні змагання також сьогодні є достатньо прибутковими у футболі, ми відкинули їх з причини, що вони не відповідають повною мірою сучасним тлумаченням професійного спорту [7]. Оскільки кожен футболіст працює на професійний клуб і останній по суті визначає особливості його діяльності й оплату контракту, то саме тут ми знаходимо прояв професійного спорту [8].

Таким чином, з'ясування й інтерпретація ключових чинників розвитку європейського професійного футболу дасть змогу визначити еволюцію моделі змагань у цьому виді спорту.

Мета дослідження – охарактеризувати становлення змагань у професійному футболі (на прикладі Суперкубку, Ліги конференцій UEFA та клубного Чемпіонату світу)

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення, системний аналіз, історико-логічний, абстрагування, порівняння, формалізація, моделювання.

Результати дослідження та їх обговорення. Турніри Ліга чемпіонів та Ліга Європи UEFA є найбільш престижними та популярними [6, 7, 9]. Водночас для ще вищого зацікавлення глядачів, телекомпаній, спонсорів тощо, а отже, збільшення прибутків на початку кожного сезону (наприкінці серпня), починаючи з 1972 року UEFA проводить *Суперкубок*.

Визначення переможця передбачає лише одну гру (до 1998 року турнір складався з двох матчів) між чемпіонами Ліги чемпіонів і Ліги Європи (до 1999 року володар Кубка володарів кубків UEFA змагався із чемпіоном Ліги чемпіонів). Слід відзначити, що до часу проведення Суперкубку зачиняється трансферне вікно й команди грають оновленими складами.

Щодо квитків на цей матч, то 60% із них зарезервовано наперед для клубів-гостей. Інші 40% UEFA продає через онлайн-аукціон [10].

Достатньо високою є винагорода команд-учасниць Суперкубку. Так, чемпіон станом на 2022 рік отримував € 5 млн, а команда, котра програла, – € 3,8 млн. Проте, згідно з правилами, ще 25% від суми продажу квитків також нараховується командам-учасницям турніру, тому орієнтовно переможець отримує € 8 млн, команда, котра програла, – орієнтовно € 5 млн [11].

Інший турнір – Ліга конференцій UEFA (UEFA Europa Conference League; UECL) – третій за рей-

тингом турнір у системі клубних змагань із професійного футболу. Змагання розпочали свою історію в сезоні 2021/2022 року, тобто турнір є відносно новим. У UECL беруть участь команди асоціацій, що розташовані в нижній частині рейтингу UEFA.

Щодо історії турніру, то UEFA виношувала його задум з 2015 року. Основою його була потреба у збереженні зацікавленості слабших футбольних команд і можливість для них добратися до вищих рівнів змагань, аніж це відбувається в Лізі чемпіонів і Лізі Європи, де вони зазвичай вибувають на початкових етапах змагань.

Запуск турніру більш глобально почав обговорюватися вже у 2018 році. Саме тоді було прийнято рішення про скорочення Ліги Європи й переведення частини команд до нового турніру [12].

Формат проведення турніру фактично не відрізняється від двох вищих турнірів, проте, на відміну від них, у Лізі конференцій команди – учасниці групового раунду визначаються згідно з результатами кваліфікаційних раундів. Загалом участь у турнірі беруть понад 170 команд, проте до групового раунду відбираються лише 32 команди. Основна сітка змагань передбачає групову стадію (8 груп по 4 команди) і раунд плей-офф, який, зі свого боку, складається з двох. Перший – попередній раунд, участь у якому беруть команди, котрі посіли 2-гі місця в груповому раунді Ліги конференцій (8 команд) і 3-ті місця в груповому раунді Ліги Європи (8 команд). При цьому згідно з жеребкуванням учасники Ліги конференцій вступають у суперництво з учасниками Ліги Європи.

Другий – безпосередньо фінальні раунди – 1/8, 1/4, 1/2 та фінал. Усі раунди, крім фіналу, відбуваються у двох іграх (одна вдома, одна на виїзді).

Варто відзначити, що UEFA проводить усі три турніри таким чином, щоб організувати тиждень спільних фіналів. Так, фінал Ліги конференцій проходить у середу, Ліги Європи – у четвер, а Ліги чемпіонів – у суботу одного тижня.

Переможець Ліги конференцій отримує право кваліфікуватися на Лігу Європи в наступному сезоні.

Щодо участі команд у змаганнях Ліги конференцій, то її ключові аспекти відображені в таблиці 1.

Загалом упровадження нового турніру – це намагання UEFA зберегти свій авторитет [13].

Щодо призового фонду третього за рівнем європейського професійного футбольного турніру, то станом на сезон 2022/2023 року він становить € 14,54 млн (\$ 15,96 млн). Це порівняно невелика сума, проте станом на сьогодні Ліга конференцій є чи не найбільш важливим і престижним змаганням для клубів, які розташовуються на нижніх позиціях рейтингу UEFA.

**Формула участі команд у різних раундах турніру Ліги конференцій UEFA
(починаючи із сезону 2021/2022 року)**

Етапи	Команди, котрі розпочинають із цього раунду	Команди, котрі проходять із попереднього раунду	Команди, котрі переходять із Ліги чемпіонів	Команди, котрі переходять із Ліги Європи
Кваліфікаційний раунд				
I (72)	26 команд – володарів кубків асоціацій 30–55 25 команд, котрі посіли 2-гі місця в асоціаціях 30–55 21 команда з 3-ми місцями в асоціаціях 29–50	–	–	–
II	ШЧ (20)	–	17 команд, котрі вибули в 1-му кваліфікаційному раунді; 3 команди, котрі вибули в попередньому раунді	–
	ОШ (90)	14 володарів кубків з асоціацій 16–29; 14 команд, котрі посіли другі місця в асоціаціях 16–29; 16 команд, котрі посіли 3-ті місця в асоціаціях 13–28 9 команд, котрі посіли 4-ті місця з асоціацій 7–15 1 команда, котра посіла 5-те місце в асоціації 6	36 переможців першого раунду	–
III	ШЧ (10)	–	10 переможців 2-го кваліфікаційного раунду (ШЧ)	–
	ОШ (52)	6 команд, котрі посіли 3-тє місце в асоціаціях 7–12; 1 команда, котра посіла 4-тє місце в асоціації 6	45 переможців 2-го кваліфікаційного раунду (ОШ)	–
Раунд стикових матчів				
ШЧ (10)	–	5 переможців 3-го кваліфікаційного раунду (ШЧ)	–	5 команд, котрі вибули в 3-му кваліфікаційному раунді (ШЧ)
ОШ (34)	1 команда, котра посіла 5-тє місце в асоціації 5; 4 команди, котрі посіли 6-тє місце в асоціаціях 1–4 (від Англії це може бути володар кубку асоціації)	26 переможців 3-го кваліфікаційного раунду (ОШ)	–	3 команди, котрі вибули в 3-му кваліфікаційному раунді (ОШ)
Груповий раунд (32)				
–	–	5 переможців раунду стикових матчів (ШЧ); 17 переможців раунду стикових матчів (ОШ)	–	10 команд, котрі вибули в раунді стикових матчів
Попередній раунд плей-офф (16)				
–	–	8 команд, котрі посіли 2-гі місця в групах	–	8 команд, котрі посіли 3-ті місця в групах
Раунд плей-офф (16)				
–	–	8 команд-переможців у групах; 8 команд – переможців попереднього плей-офф раунду	–	–

Примітки: ШЧ – шлях чемпіонів, ОШ – основний шлях.

Слід відзначити, що конкуренція у європейському футболі невинно зростає, збільшується кількість команд, які вступають у конфліктні ситуації з керівниками організації. Це загрожує появою конкурентної організації. До прикладу, упродовж 2019–2021 років був ризик об'єднання кращих клубів Англії, Іспанії, Італії тощо в нову Суперлігу. Конфлікт завершився на користь UEFA, проте це було тривожним сигналом для її майбутнього. З іншого боку, створення нового турніру також пов'язано з бажанням отримати ще більшу фінансову вигоду [11, 13].

Варто відзначити, що у 2023 році Європейський суд визнав неправомірною діяльність FIFA та UEFA щодо Суперліги, їх санкції щодо клубів, які вирішили організувати ці змагання. Згідно з рішенням суду дії цих організацій порушують законодавство ЄС щодо конкуренції та свободи надання послуг. Тому цілком очевидним виявляються подальші спроби організації інших футбольних турнірів високого рівня вже в найближчому майбутньому та переформатування вже існуючих.

Окремі фахівці [11, 13] припускають, що якщо Суперліга все ж таки буде організована, то вона носитиме закритий формат на основі північно-американських професійних ліг ігрових видів спорту.

Крім зазначених професійних клубних змагань з футболу, які проводяться під патронатом UEFA, є ще один турнір, який санкціонує FIFA, – Клубний чемпіонат світу (FIFA Club World Cup). У ньому беруть участь не лише європейські команди, але й команди з інших конфедерацій футболу, які підкоряються FIFA.

Його засновано у 2000 році, і він вважається по суті продовженням Міжконтинентального кубку, який проводився впродовж 1960–2004 років. Окремі фахівці [11] вважають, що впровадження цього турніру засвідчує бажання FIFA вступити в конкуренцію з UEFA за контроль над клубними турнірами.

Традиційно турнір проводився спочатку в грудні щороку. Проте, починаючи з 2020 року, коли змагання були перенесені на лютий 2021 року внаслідок обмежень, пов'язаних із пандемією COVID, турнір проводиться до сьогодні в цьому місяці.

Незважаючи на те що перший Клубний чемпіонат світу було проведено у 2000 році, наступні 5 років він не проводився внаслідок банкрутства головного спонсора турніру – компанії ISL. І лише у 2005 році, після злиття з Міжконтинентальним кубком, повернувся на арену клубного футболу [14].

Щодо формату проведення, то він відрізнявся у 2000 році і починаючи з 2005 року. Так, перші змагання були проведені у Бразилії і участь у них

взяли 6 континентальних чемпіонів, міжконтинентальний чемпіон і чемпіон приймаючої країни. У груповому етапі вони були розподілені на 2 групи по 4 команди, у яких змагалися за коловим способом (по одній грі з кожною командою). До наступного раунду проходили по 2 кращі команди з груп. Команди, що посіли перші місця в групах, розігрували Кубок, а другі місця з груп – третє місце.

У 2005 році турнір був побудований на змаганнях з вибуванням і передбачав змагання шести команд (чемпіонів конфедерацій) загалом. Чемпіони чотирьох конфедерацій, що нижчі за рейтингом, розпочинали участь у чвертьфіналах. Команди, котрі програли в цьому раунді, змагалися за п'яте місце. У півфіналі до переможців приєднувалися чемпіони Європи та Південної Америки. Команди, котрі програли, змагалися далі за третє місце, а дві кращі – за чемпіонство.

У 2007 році участь у турнірі взяли вже 7 команд (6 чемпіонів конфедерацій і команда-чемпіон країни, що приймає турнір). Був впроваджений раунд плей-офф між чемпіонами Океанії та приймаючої країни за право участі у чвертьфінальному раунді. Далі, у 2008 році, для підвищення зацікавленості глядачів також було впроваджено змагання за 5-те місце в турнірі. Експерименти FIFA з форматом змагань сприяли зростанню призового фонду з \$ 500 тис. до \$ 16,5. Водночас до сьогодні формат зберігається вже впродовж тривалого часу.

У межах участі у Клубному чемпіонаті світу кожна команда отримує грошову винагороду. Так, переможцю дістається \$ 5 млн, команда, що посіла друге місце, отримує – \$ 4 млн, третє – \$ 2,5 млн, четверте – \$ 2 млн, п'яте – \$ 1,5 млн, шосте – \$ 1 млн і сьоме – \$ 500 тис. [15].

Сьогодні ці описані чотири турніри є найбільш престижними на арені професійного клубного футболу. Щороку за ними спостерігають мільйони уболівальників, а результати команд продовжують вражати.

Висновки. Загалом аналізуючи історичні факти розвитку професійного футболу у Європі, слід відзначити, що до сьогодні в цій частині світу це однозначно найбільш популярний вид спорту. Саме цей факт зумовлює постійні зміни форматів змагань, появу нових турнірів тощо для забезпечення ще більшого рівня видовищності, а отже, зростання прибутків керівних організацій.

Сучасна система змагань у європейському професійному футболі характеризується своєрідною пірамідою, внизу якої розташовані чемпіонати національних асоціацій – членів UEFA, наступним щаблем є загальноєвропейський турнір – Ліга конференцій UEFA, до якого потрапляють команди з найнижчим коефіцієнтом UEFA. Крім того, з переважно комерційною метою прово-

диться і розіграш Суперкубку між чемпіонами Ліги Європи та Ліги чемпіонів.

Національні асоціації мають схожу систему футбольних змагань і власний рейтинг відповідно. Європейські турніри на сьогодні також здебільшого уніфікували системи розіграшів. Існують окремі відмінності в кількості команд,

кваліфікаційних раундів тощо, проте загальна структура збережена в усіх трьох ключових змаганнях.

Перспективи подальших досліджень передбачають вивчення історичних аспектів становлення провідних турнірів у європейському професійному футболі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hoehn T., Szymanski S. The Americanization of European Football Economic Policy, 1999. 28, pp. 203–240.
2. Сушко Р. Аналіз проблемних питань розвитку спортивних ігор з урахуванням чинників глобалізації спорту вищих досягнень. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2017. Вип. 3 (22). С. 441–445.
3. El-Hodiri M., Quirk J. An Economic Model of a Professional Sports League. *Journal of Political Economy*, 1971. Vol. 79 (6), pp. 1302–1319.
4. Соломонко В. В., Лисенчук Г. А., Соломонко О. В. Футбол. Київ : Олімпійська література, 2005. 296 с.
5. Johnes M., Mason R. Soccer, Public History and the National Football Museum, *Sport in History*, 2003. Vol. 23 (1), pp. 115–131, <https://doi.org/10.1080/17460260309414728>.
6. Пітин М., Хіменес Х., Дулібський А. Представництво професійних футбольних клубів у змаганнях Ліги Європи УЄФА. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. 2019. № 31. С. 117–124. <https://doi.org/10.15330/fcult.31.117-124>.
7. Пітин М. П., Хіменес Х. Р., Карпа І. Я., Ріпак І. М. Представництво провідних футбольних країн на змаганнях Ліги Європи УЄФА впродовж 2009–2018 років. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ, 2019. Вип. 3 (111) 19. С. 114–120.
8. Galily Ya., Bar-Eli M., Yuval F. Municipal subsidiary policy toward professional sports teams: A democratic deficit in the local government. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 2012. № 32 (7), pp. 431–447. <https://doi.org/10.1108/01443331211249066>.
9. Хіменес Х., Пітин М., Дулібський А., Гнатчук Я. Регламентация змагань з футболу серед команд «Прем'єр-ліги» України з футболу упродовж 2012–2018 рр. Спортивний вісник Придніпров'я. 2019. № 1. С. 78–85.
10. Vorobyev A., Zarova E., Solntsev I., Osokin, N., Zhulevich V. Statistical Evaluation of Football Performance Depending on the Socio-Economic Development of Countries. *Statistical Journal of the IAOS*. 2016. № 3 (32). P. 403–411.
11. Avila-Cano A., Triguero-Ruiz F. On the control of competitive balance in the major European football leagues. *Managerial and Decision Economics*, 2022, pp. 1–10. <https://doi.org/10.1002/mde.3745>.
12. UEFA Club Licensing and Financial Fair Play Regulations [Електрон. ресурс] Нyon, 2018. Режим доступу: <https://www.uefa.com/>.
13. Gasparetto T., Mishchenko D., Zaitsev E. Factors influencing competitive balance across European football top tier leagues. *Managerial and Decision Economics*, 2022, pp. 1–11. <https://doi.org/10.1002/mde.3801>.
14. Demir R., Söderman S. Strategic sponsoring in professional sport: a review and conceptualization. *European Sport Management Quarterly*, 2015, 15, 3, pp. 271–300, <https://doi.org/10.1080/16184742.2015.1042000>.
15. Curry G. Vain games of no value? A social history of association football in Britain during its first long century, *Sport in History*, 2017. № 37 (2), pp. 251–254, <https://doi.org/10.1080/17460263.2017.1315005>.

REFERENCES

1. Hoehn, T. & Szymanski, S. (1999). The Americanization of European Football Economic Policy, no. 28, pp. 203–240.
2. Sushko, R. (2017). Analysis of problematic issues in the development of sports games taking into account the factors of globalization of high-achievement sports. *Physical culture, sport and health of the nation*. Vol. 3 (22), pp. 441–445.
3. El-Hodiri, M. & Quirk, J. (1971). An Economic Model of a Professional Sports League. *Journal of Political Economy*. Vol. 79 (6), pp. 1302–1319.
4. Solomonko, V.V., Lysenchuk, G.A. & Solomonko, O.V. (2005). *Football*. Kyiv: Olympic Literature. 296 p.
5. Johnes, M. & Mason, R. (2003). Soccer, Public History and the National Football Museum, *Sport in History*, Vol. 23 (1), pp. 115–131, <https://doi.org/10.1080/17460260309414728>.

6. Pityn, M., Khimenes, H. & Dulibskyi A. (2019). Representation of professional football clubs in UEFA Europa League competitions. *Bulletin of the Carpathian University. Series: Physical culture*. No. 31, pp. 117–124. <https://doi.org/10.15330/fcult.31.117-124>.
7. Pityn, M.P., Khimenes, H.R., Karpa, I.Ya. & Ripak I.M. (2019). Representation of the leading football countries at the UEFA Europa League competitions during 2009–2018. *The scientific journal of the M.P. Dragomanov NPU. Series No. 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*. Kyiv. Vol. 3 (111) 19, pp. 114–120.
8. Galily, Ya., Bar-Eli, M. & Yuval F. (2012). Municipal subsidiary policy toward professional sports teams: A democratic deficit in the local government. *International Journal of Sociology and Social Policy*, no. 32 (7), pp. 431–447. <https://doi.org/10.1108/01443331211249066>.
9. Khimenes, H., Pityn, M., Dulibskyi, A. & Hnatchuk Ya. (2019). Regulation of football competitions among the “Premier League” football teams of Ukraine during 2012–2018. *Sportivnyi visnyk Prydniprovyia*. No. 1, pp. 78–85.
10. Vorobyev, A., Zarova, E., Solntsev, I., Osokin, N. & Zhulevich, V. (2016). Statistical Evaluation of Football Performance Depending on the Socio-Economic Development of Countries. *Statistical Journal of the IAOS*. No. 3 (32), pp. 403–411.
11. Avila-Cano, A. & Triguero-Ruiz, F. (2022). On the control of competitive balance in the major European football leagues. *Managerial and Decision Economics*, pp. 1–10. <https://doi.org/10.1002/mde.3745>.
12. UEFA Club Licensing and Financial Fair Play Regulations. Nyon, (2018): <https://www.uefa.com/>.
13. Gasparetto, T., Mishchenko, D. & Zaitsev, E. (2022). Factors influencing competitive balance across European football top tier leagues. *Managerial and Decision Economics*, pp. 1–11. <https://doi.org/10.1002/mde.3801>.
14. Demir, R. & Söderman, S. (2015). Strategic sponsoring in professional sport: a review and conceptualization. *European Sport Management Quarterly*, vol. 15, no. 3, pp. 271–300. <https://doi.org/10.1080/16184742.2015.1042000>.
15. Curry, G. (2017). Vain games of no value? A social history of association football in Britain during its first long century, *Sport in History*, no. 37 (2), pp. 251–225. <https://doi.org/10.1080/17460263.2017.1315005>.